

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30, p. 391-399

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12797>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

☞ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Mesut GÜN – Doç. Dr. Sibel ÜST

This article was checked by iThenticate.

TOTALİTER DEVLET MODELİNİN BAŞARISIZLIĞI OLARAK “ÖLÜM HÜKMÜ” ROMANINDA SİYASAL NESNELEŞTİRME VE ÜRETİM ANARŞİZMİ*

Adem POLAT*

ÖZET

Elçin Efendioğlu'nun 1989'da yazdığı Çağdaş Azerbaycan edebiyatının son dönem yapıtlarından olan Ölüm Hükümü romanını, SSCB'nin Tiranlığına karşı mücadele eden bir aydın neslinin romanıdır. Bu makale sistem tarafından zulüm ve şiddete maruz alan insanların, özellikle yürürlükteki siyasal rejim tarafından nasıl sömürüldüğünün sonuçlarını analiz etmeye çalışmaktadır. Devletin yönetme erkindeki baskı mekanizmaları, demokrasiyi sağlamakta yetersiz kalır. Özellikle Sosyalist sistemin sermaye endişesi, roman karakterleri üzerinde rahatlıkla gözlenebilecek siyasi nesneleşme ve üretim anarşizmini ortaya çıkarır. Bu bağlamda sistem tarafından şeytanlaştırılmış bir karakter olan Abdül Gafarzade, en önemli yozlaşma örneğidir. Ölüm Hükümü, bir örneğini de Gogol'un *Ölü Canlar* romanında görebileğimiz bir mezarlık göstergesiyle bize modern insanın yüzünün çürümüş bir ifadesini verir. Abdül Gafarzade, ahlak ve metafizik değerler bütünlüğünü yıkan bir karakter olarak bir anlamda 20. Yüzyıl diktatörlüklerinin ve tiranlıklarının bir minyatürüdür. Bu bağlamda Ölüm Hükümü romanı, Sovyet diktesinden hareketle bütün evrensel insanın trajedisine kapı aralar. Çünkü sistemler insanı özünden koparıp, dönüştürüp, büyük bir mekanizmanın parçası yapmanın peşindedirler. Adı ister Sosyalizm ister Kapitalizm olsun, insanın var olan şartlarını ihlal eden her türlü müdahaleler, Ölüm Hükümü romanında karşılaşılabilecek trajedilerin peşinen kabulü anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bir bir romancı olarak Elçin, sistem tarafından baskı altına alınmış karakterler üzerinden, sadece ulusunu değil; evrensel insanlığın trajedisin dillendirir. Edebî açıdan onu önemli yapandan bu yönüdür.

Anahtar Kelimeler: Gafarzade, sistem, nesneleşme, anarşizm, Sosyalizm, Marksizm

* Bu makale 2014'te (İran-Tebriz) Tebriz Üniversitesi'nde **Doğumunun 108. Yılında Muhammet Hüseyin Şehriyar Uluslararası Lisansüstü Öğrencileri Sempozyumu**'nda sunulan 'Totaliter Komünist Devlet Modelinin Başarısızlığı Olarak Ölüm Hükümü Romanında Siyasal Nesneleştirme ve Üretim Anarşizmi' adlı bildirinin geliştirilmiş halidir.

* Yrd. Doç. Dr. Kafkas Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl., El-mek: a.polat1981@hotmail.com

**POLITICAL OBJECTIFICATION AND PRODUCTION
ANARCHISM IN THE “DEALT RULE” NOVEL AS THE FAILURE
OF THE TOTALITARIAN STATE MODEL**

ABSTRACT

It is the novel of an intellectual neslin who fought against the tsarism of the USSR, the novel of death sentence, which was one of his period works of contemporary Azerbaijani literature written by Elçin Efendioğlu in 1989. This article tries to analyze the results of how people who have been exposed to impatience and violence by the system, especially by the current political regime, have been exploited. The repressive mechanisms of the government of the state are insufficient to provide democracy. Especially the concern of capital of the Socialist system reveals political objectification and production anarchism which can be easily observed on novel characters. Abdul Gafarzade, a character demonized by the system in this context, is an important example of corruption. Ölüm Hükümü gives us a rotten expression of the face of a modern man with a cemetery demonstration of which we can see in the novel of Gogol's Dead Creatures. Abdul Gafarzade is a miniature of the dictatorships and tyrannies of the 20th century in a sense as a character that breaks the integrity of morality and metaphysical values. In this context, the Ölüm Hükümü is a door to the tragedy of the whole universal man, moving from the Soviet standpoint. Because systems are trying to rip people apart from their essence, transform and make them part of a great mechanism. Whether its name is Socialism or Capitalism, any kind of interference that violates the existing conditions of man means the acceptance of tragedies ahead of time in the novel of Ölüm Hükümü. Thus, as a novelist, the Envoy is not only a nation, the tragedy of universal humanity. From a literary point of view, it is important in this direction.

STRUCTURED ABSTRACT

Human history is the history of the search for a system that can build on the conscious living ideal. Politics, on the other hand, is a field in which a number of public devices are developed to correct the situation of the human being in the historical process in which the ideas are multiplied and proposed as a human action field on the open field of this systematic effort. But this developed device or state model, in its initial stages, loses its healing axis and moral paradigms for human beings between stages of the outcome, and often becomes a degenerate idiosyncratic feature. Perhaps the goal for politics is not ideal; but in most cases systems can not recover from corruption. How is that public systemized and what is the state? The state, as defined in its simplest form, is a political union that establishes a dominant jurisdiction and enforces authority through permanent institutions; Hobbes likens this situation to 'leviathan', the giant monster; Weber says the state is monopolized by legitimate means of violence. Especially in the political program that Plato used to describe the state, attempting to seek a holistic ideal and to systematize the knowledge of total inclusive citizenship opens up the dangers of totalitarianism to open society. The

Turkish Studies

ideal of establishing a competent state in which every citizen will be truly happy; may mean, on the other hand, that the boundaries of the state ideology of a society-obscured society belonging to the community can be determined.

It is the novel of an intellectual neslin who fought against the tsarism of the USSR, the novel of death sentence, which was one of his period works of contemporary Azerbaijani literature written by Elçin Efendioğlu in 1989. This article tries to analyze the results of how people who have been exposed to impatience and violence by the system, especially by the current political regime, have been exploited. The repressive mechanisms of the government of the state are insufficient to provide democracy. Especially the concern of capital of the Socialist system reveals political objectification and production anarchism which can be easily observed on novel characters. Abdul Gafarzade, a character demonized by the system in this context, is an important example of corruption. Ölüm Hükümü gives us a rotten expression of the face of a modern man with a cemetery demonstration of which we can see in the novel of Gogol's Dead Creatures. Abdul Gafarzade is a miniature of the dictatorships and tyrannies of the 20th century in a sense as a character that breaks the integrity of morality and metaphysical values. In this context, the Ölüm Hükümü is a door to the tragedy of the whole universal man, moving from the Soviet standpoint. Because systems are trying to rip people apart from their essence, transform and make them part of a great mechanism. Whether its name is Socialism or Capitalism, any kind of interference that violates the existing conditions of man means the acceptance of tragedies ahead of time in the novel of Ölüm Hükümü.

Abdul Gafarzade shows a political object example like Hıdır, Mürşüt Gülcanî and Ferit Kâzım characters in the Ölüm Hükümü novel. Gafarzade was conceived as the revolutionary subject of the proletariat against its subjugating consequences of capitalism. In the decision-making mechanism within the political system, Gafarzade is, of course, under guardianship. Free individual acts are not seen in this character, but the subject is closed as the society is closed against the threats of the system from outside. In addition, the individual who is brought down to the object position from the state of political subject by the actual state ideology emerges in two basic categories in which it emerges: the passive / passive other; day person and aggressive other. Gafarzade is the 'aggressive other' here. Though the decision maker is an objectified device of the will, he can easily pass through the stage of action beyond the reflections of the emerging threats to the external system and actively defend the current state ideology. Such a style of defense is not a form of defense of moral healing, national consciousness and cultural-historical memory, but is conditioned by the system to become monotonized / reified and turned into an object in terms of political references.

As Karl Popper tells his followers of the socialist system, this process of communism prevents people from seeing events that happen in their own ages before their eyes and sometimes by their participation. Perhaps living historiography or the prophecy of building Marx's future can be perceived as normality or an expected prosperous social phenomenon for the people waiting for this revolution; but that is not the case. The subject, which is characterized as revolutionary and designed

Turkish Studies

/ designed by the system, has become objectified, deconstructed, instrumentalized. Gafarzade thinks about the given world as every Marxist. Hence, *modus operandi* does not allow an exotic mechanism, dominated by the system itself, in the idea that the infrastructural elements for superstructural elements can be understood through comprehension in relation to the concrete forms of logic first established; for this reason the normalized logic determination of the expression of Gafarzade's character, the form of perception for Soviet society; that is, *komsomolun* reveals the way of perceiving the world. This can, of course, be identified in the Western encyclopedia with the 'State Benefit' for Machiavelli, or, naturally, a politics devoid of any moral binding but the dimension of the political corruption in the Soviet system is stinking and dirty at the expense of Machiavellianism, even with the desire for bad policy.

Based on all these things, Elçin's *Ölüm Hükümü* novel is a remarkable example of corruption in terms of Abdül Gafarzade character enslaved by the system at the center of the communist state ideology. Gafarzade is designed as a subject that is objectified by power and exhibits economic instrumentality in the field of production-oriented activity, for the legal responsibility of the citizenship knowledge defined in the public space. Under the influence of ontological consistency and systemic utility principle, Gafarzade forms the social core model of corruption in terms of the communist system. The features he points out emphasize the framework of pre-consciousness perception of the world, the monotheized human being. But what is done in the name of the system results in moral collapse and corruption that even the character can not realize. The economic obsession can not contribute to human progress with the success it has provided in establishing monetary assets.

Keywords: Gafarzade, system, objectivism, anarchism, socialism, Marxism

Giriş

İnsan tarihi, bilinçli bir arada yaşama idealinin üzerine bina edebileceği sistem arayışının tarihidir. Siyaset ise bu sistemleşme çabasının açtığı alanda insani bir eylem alanı olarak fikirlerin çoğaldığı, teklif edildiği tarihi süreçte, insanın durumunu düzeltmek için birtakım kamusal aygıtların geliştirildiği alandır. Fakat geliştirilen bu aygıt veya devlet modeli, başlangıç aşamasıyla sonuç aşaması arasında insana yönelik iyileştirici eksenini ve ahlâkî paradigmasını kaybedip sıklıkla yozlaşmış birer atıl sistem özelliğine dönüşür. Belki politika için hedef ideal bu değildir; ama çoğu zaman sistemler yozlaşmaktan kendisini kurtaramaz. O kamu nasıl sistemleştirilir ve devlet nedir? En basit şekilde tanımlanmış haliyle devlet, egemen yetki alanı kuran ve kalıcı kurumlar vasıtasıyla otorite uygulayan siyasal bir birlik şeklidir; Hobbes, bu durumu 'leviathan', dev canavara benzetir; Weber ise devletin meşru şiddet araçlarının tekelinde olduğunu söyler. (Heywood 2011:29) Özellikle Platon'un devlet'i tanımlarken kullandığı siyasal programda, bütünsel bir ideal arayışına girişmesi ve de *topyekûn* kapsayıcı yurttaşlık bilgisini sistemleştirmeye çalışması, totaliterleşmenin açık topluma ilişkin tehlikelerini açığa çıkarmıştır. Her yurttaşın gerçekten mutlu olacağı yetkin bir devlet kurma ideali; (Popper 1989:164) başka bir açıdan toplumsal değişmeye kapalı bir toplum aidiyetinin devlet ideolojisi tarafından sınırlarının belirlenmesi anlamına gelebilir. Bu da siyasal öznenin bireysel karar ağırlıklı açık toplum aidiyetiyle; totaliter karar ağırlıklı kapalı toplum aidiyeti

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30

bakımından fiili devlet ideolojisinde açığa çıkacak birtakım demokrasi dışı devlet yapılarının doğuşunu tetikleyecektir. XX. yüz yıla damgasını vuran totaliter komünizmin ekonomik ve kamusal uygulamaları, bu tip bir sorunsallaştırmaya örnek teşkil edebilir.

Bu bağlamda Karl Marks'ın *Komünist Manifesto*'su, modern dünyaya bir sistem teklifi olarak sunulur. Sınıfsız ve üretim araçlarının bireysel mülkiyete dayanmadığı fiili devlet ideolojisi, sosyalizmi kapitalizmin karşısında konumlarken Platon'dan beri toplumu değiştirecek apokaliptik bir devrim saplantısına girer. (Marx-Engels 2011: 86-89) Fiili devlet ideolojisi, toplumun anatomisini ekonomik problemlerin odağına çeker. Elbette komünizmin çıkış noktası, kapitalist ekonomi sistemlerinin modern insanı üretimin kölesi haline getiren bir üretim ontolojisine dönüştürdüğü yönündeki temel eleştiridir. Zira komünist devlet modelinde hâkim sınıf bu kez proletaryadır. Marks tarihi süreçte hâkim sınıfları tahlil ederken köle sahiplerinin devleti, feodal devlet ve burjuva devleti gibi üç sömürü devlet tipinden bahseder ve bu devlet modellerindeki sömürülen insan tipini: hür adam ve köle, asilzade ve halk, lord ve serf, lonca ustası ve kalfa olarak sıralar (Wetter 1976:334). Dolayısıyla komünizmin ilkeleriyle domine edilmiş maddeci sistemin ilk eleştiri odağı, tarih içindeki sistemlerin başarısızlığı olmuştur. Böylelikle söz konusu sistem, üretim ontolojisini başka bir deyişle insana ait ontolojik türselliğe üretim kaygısı ekleyerek üretim araçları merkezinde yapılanan kamu mülkiyetinde, insanları eşyanın idaresine götürmüştür (Ebenstain 1996:369). Fakat komünizmin insanı devrimci ve üreten bir özne olarak tasarlaması, ciddi bir problem alanı doğurur. Çünkü komünist devlet modelinin kapitalizmi eleştirirken kullandığı temel parametrelerden biri, üretim değerinin karşılığı olan likiditenin kartelleşmesi/monopolleşmesi veya egemen sermaye sahiplerinde toplanmasıydı. Hâlbuki insan-sistem-yozlaşma bağlamında komünist üretim araçlarındaki radikalleşme, aynı zamanda kural tanımaz bir ekonomik anarşizme dönüşmüştür. Yani başlangıç eleştirileri, sistemin gelişim sürecinde kapitalizmden farksız bir sömürü düzenine kapı aralar. Yine meseleye mutlak bir ideal toplum endişesi üzerinden bakıldığında, Antik Çağ'da bile demokrasinin evrensel hale gelmiş etimolojik kökenlerini var eden değerler ve devlet algısı, Platon ve ilk kanunlarda, dinsel ritüel ve tapınaklardan bağımsız değildir. (Bıçak 2015: 173) Dolayısıyla Komünist ütopyanın sistemi, bilimi bir tapınağa dönüştürme çabası, *Ölüm Hükümü*'nün birer siyasi nesneleşme, araçsallaşma ve anti-demokrat görüntüsü kazanmış roman karakterleri bakımından Antikite'ye uzanan 'adil düzen', 'iyi yaşamın tesisi' ve söz konusu Platonik değer dizgesindeki geriye gidişin tetikleyicisi olmuştur. Bu da totaliterleşmenin ve proletarya diktatörlüğünün sonucu olarak Marks'ın tanımladığı devrimci öznenin siyasal alanda araçsallaşmasıyla üretimin nesnesi olmasına ve yozlaşmanın merkezinde yer almasına neden olmuştur.

Gafarzade ve Siyasal Nesneleşme

Söz konusu yozlaşmanın şüphesiz en önemli örneklerinden birisini XX. yüzyılda 1917 Rus Ekim devrimiyle, Sovyetler Birliği'nin komünist bir devlet olarak ortaya çıkışıyla görebiliriz. Ön-Orta Asya Türkleri için Sovyet genişleme bölgesinde yaşam sürmek, trajedinin başlangıcıdır. Edebî metinler üzerinde de bu trajedinin izdüşümlerini görmek mümkündür. Çağdaş Azerbaycan edebiyatının son dönem yapıtlarından olan Elçin Efendioğlu'nun 1989'da yazdığı *Ölüm Hükümü* romanını dikkate aldığımızda, Marksist modelin söz konusu edilen üretim ontolojisi oluşturma gayretinin özellikle roman karakteri Abdül Gafarzade ve benzer tiplerde, ne tür bir yıkıcı açık toplum düşmanlığına gönderim yaptığı temel hareket noktası olacaktır.

Totaliter komünizmin Azerbaycan'da hüküm sürdüğü 1924-1953 Stalin dönemi ve takiben Kruşçev ve Brejnev devirlerinin ele alındığı romanda, (Kolcu 2004: 65) SSCB'nin özgür bireyler üzerindeki üretime dönük köleleştirici baskısı, yürürlükteki devlet modeline veya savunulan demokrasi algısına yönelik birtakım problemler açığa çıkarır. Özellikle Brejnev dönemi, sosyalizmin çözülme sinyallerinin rüşvet, ahlaksızlık, adaletsizlik, miskinlik ve de haksız kazanç gibi gayri ahlaki belirtiler verdiği bir dönem olarak göze çarpar. Abdül Gafarzade devrimci üretim öznesi olarak

Turkish Studies

sistemin ekonomik aygıtıdır. Fakat söz konusu edilen, gayri ahlaki özelliklerin tamamını temsil eden bir roman karakteridir.

Abdül Gafarzade, *Ölüm Hükümü* romanında yer alan Hıdır, Mürşüt Gülcanî ve Ferit Kâzım karakterleri gibi öncelikle siyasal bir nesne örneği gösterir. Gafarzade, kapitalizmin yerinden edici sonuçlarına karşı proletaryanın devrimci öznesi olarak kurgulanmıştır (Çelik 2010: 12). Siyasal sistem içinde karar verici mekanizmada, Gafarzade elbette vesayet altındadır. Özgür bireysel edimler bu karakterde görülmediği gibi sistemin dışarıdan gelen tehditlerine karşı, toplum kapatıldığı gibi özne de kapalıdır. Buna ek olarak fiili devlet ideolojisiyle siyasal özne durumundan nesne pozisyonuna indirilen birey, kopuşun ve bırakılmanın ortaya çıktığı iki temel kategoride ortaya çıkar: edilgen/ pasif öteki; günübürlük insan ve saldırgan öteki (Korkmaz 2008:165). Gafarzade burada ‘saldırgan öteki’dir. Her ne kadar, karar verici iradenin nesneleşmiş bir aygıtı durumunda olsa da dıştan sisteme yönelik gelişen tehditlere karşı refleks göstermenin ötesinde, eylemlilik aşamasına rahatlıkla geçip yürürlükteki devlet ideolojisini ateşli bir şekilde savunabilmektedir. Öyle ki bu savunuş tarzı, ahlaki iyileşme, millî bilinç ve kültürel-tarihsel bellekle ilgili bir savunuş şekli olmayıp sistem tarafından tek tipleştirilmiş/şeyleşmiş ve siyasal referanslar bakımından nesneye dönüşmüş, şartlandırılmıştır. Tinsel boyutta tasavvur edilebilen düşünceden yoksun olan ve içgüdüsel açılımlı kösnüllük haliyle nitelenebilen Gafarzade aynı zamanda *etik varoluş alanının* en belirgin dinamiklerinden olan “ahlâk” erdeminden de yoksundur.” (Atay 2015: 686) Gafarzade’nin geleceği kurma ve düşleme bakımından insana mahsus yarın endişesine yönelik *Ölüm Hükümü* romanında geçen düşüncelerini nakletmek için şu alıntıyla devam etmek istiyoruz:

“Abdül Gafarzade o mücerret gelecek namına çalışmayı(...ölmeyi) dünyanın en ahmak ve manasız işi hesap ediyor ve kimi zaman geceleri uykuya dalmadan evvel, dünyanın işleri hakkında, o cümleden gelecek hakkında fikirleşirken şöyle bir karara varıyordu: İnsan nasıl ki masallar meydana getirmiş; esatirler meydana getirmiş; bu sistem de öyle bir gelecek mefhumu yaratmış ki, o mefhumun yardımıyla yüz milyonlarca ahaliyi idare ediyor” (Elçin 1996:115).

Buna karşın Gafarzade karakterindeki siyasal nesneleşme bir zihniyet problemi olarak karşımıza çıkar. Çünkü rejim karşıtı fikirlere tepki veren Gafarzade, bu tepkiyi işleyen büyük mekanizmanın aygıtı olduğu için bu tepkiyi verir. Aksine düşünsel arka planı besleyen zihniyeti, akılcılık noktasında güçlendiren hürriyet ve özgür istenç donmuştur. Komünist yaşam tarzı bir gün gelip çattığında, insanların bunu nasıl karşılayacaklarına ilişkin romanda geçen Gafarzade’nin şu diyalogu dikkat çekicidir:

“Hruşşov yirmi yıl önce komünizm kurulacağını ilan ettiği zaman Karatel sormuştu: Ye’ni doğrudan mı kommünizm olacak? Abdül Gafarzade ‘Elbette’ demişti. Karatel ‘Nice olacak? Diye sormuştu. (...) Gafarzade: ‘Yirmi yıl sonra sabah yatağından kalkacaksın, bakacaksın ki artık kommünizm devrine girdik diye yazacak gazeteler. Televizyon da artık kommünizm devrine girdiğimizi söyleyecek. Radyo da diyecek ki, bilin ve haberiniz olsun, artık kommünizmde yaşıyoruz. Şairler yazacak, yaşasın böyle kommünizm diye.’”(Elçin 1996:114).

Görüleceği üzere sorgulamaksızın ideolojik görüngü alanına dâhil olma ve yaklaşan bir şeyi veya yeni bir şeyi karşılarken takınılan tavır, denilebilir ki geleceği yeni sistemle tasarlarlarken tarihsel uzamın varacağı yeri kestirememeyi beraberinde getirir. Karl Popper’ın sosyalist sistem takipçilerine söylediği gibi bu kommünistleşme süreci, kendi çağlarında gözleri önünde ve bazen kendilerinin de katılmalarıyla meydana gelen olayları bile görmelerine engel olur (Popper 1989:129). Belki yaşanan tarihsellik veya Marks’ın geleceği kurmaya yönelik kehaneti, bu devrimi bekleyen insanlar için normalite veya beklenen müreffeh bir toplumsal olgu gibi algılanabilir ama durum böyle değildir. Devrimci olarak nitelendirilen ve sistem tarafından kurgulanan/dizayn edilen özne nesneleşmiş, karar özerkliğini kaybetmiş, araçsallaşmıştır. Gafarzade de her Marksist gibi verili dünya üzerine

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30

düşünür. Dolayısıyla özgü işleyiş mantığı (modus operandi) üstyapısal unsurları için altyapısal unsurların ilk kez kurulduğu somut mantık formlarıyla olan ilişkilerde, kavrama yoluyla anlaşılabilceği fikrinde (İyiekici 2010:305) bizatihi sistem tarafından domine edilmiş, dışardancı bir mekanizmaya izin vermez; bu nedenle Gafarzade karakterinin ifadesindeki normalleştirilmiş mantık belirlenimi, Sovyet toplumuna mahsus algılama biçimini; yani komsomolun dünyayı algılama şeklini ortaya çıkarır. Bu durumun Batı ansiklopedisinde elbette Machiavelli için 'Devlet Yararı' ile veya doğal olarak her türlü ahlaki bağlayıcılıktan yoksun bir siyasetle özdeşleştirilebilir; (Baldini 2014: 13) fakat Sovyet sistemindeki siyasi yozlaşmanın boyutu Makyavelizmin kötü politika istenciyle dahi açıklanamaz derecede kokuşmuş ve kirlidir.

Bunun yanı sıra insanın doğasında var olan en tehlikeli dürtü olan iktidar arzusu, bir bakıma Gafarzade karakterinde çoğaltmaya çalıştığımız olumsuzlama argümanlarından birini oluşturur. Kudret ve iktidara tapınma isteği elbette sadece modern insanın problemi değildir (Popper 1989:235-236). Totaliterleşen sistemin nesneleştirdiği insan, güce ve gücün yanında yer almaya yönelik dizginlenemez isteğe o kadar boyun eğmiştir ki evrensel kabul gören ahlaki unsurlar, değer yargıları ve demokrasi, tehlike altında olsa bile nesneleşen insan sistemin dışına çıkıp olayları değerlendiremez.

Üretim Anarşizmi

Yine *Ölüm Hükümü* romanında konumuzla ilişkili bir diğer problem üretim anarşizmidir. Komünist düşüncenin temelleri incelendiğinde Marks'ın amacının Alman ideolojisine Balibar'ın deyişiyle bir üretim ontolojisi oluşturmaktır (Çelik 2010:18). İnsanın ontolojik türselliğinin üretime ve emeğe dayandırıldığı bu algılama biçiminde, devrimci özne üretim sürecinin temel yapıtaşı ve sistemin öz kaynağıdır. Sadece reel ve çoğunlukçu toplum yapısını ilgilendiren ekonomik temel, insan ve eşya arasındaki etkileşimde, eşyanın idaresinde, mülksüz ve sınıfsız bir sistem geleneğini hedefte tutar. Bu bağlamda üretim faaliyeti içinde olan devrimci özne, sisteme aktarmak zorundadır. Ve söz konusu üretim sürecinde kesin kez kazanan komünist sistem olmalıdır. Eğer üretim araçları istenilen hedefler doğrultusunda parasal birikimi yerine getiremiyorsa, devrimci öznenin yurttaşlığından yaşam hakkına bütün ontolojik türselliği tecrit edilme tehlikesiyle yüz yüzedir. Üretimin anarşizme dönüşmesi veya ekonomik barbarlık, işte bu noktada devrimci öznenin (Sovyet yurtaş) sistem adına toplumu zararlı üretim faaliyetine sokmasını beraberinde getirir.

Dolayısıyla romanda Tilki Geldi kabristanlığının müdürü olan Abdül Gafarzade, komünist sistemin emekçisi olarak üretim araçlarının her ne suretle olursa olsun hızlı ve artan, parasal değerle sisteme kazandırılması gerektiğine inanan ve bunu pratikte gayri ahlaki şekilde yapan adamdır. Tilki Geldi mezarlığı, bu bağlamda sistemin üretim aygıtı ve parasal değer dördüğü yerdir. Gafarzade, mezarlıktaki ölülerin defin işlemi ve ritüellerinden sorumlu emekçidir. Ve tek değer verdiği, yıllık planda/bilançoda Tilki Geldi kabristanının bir önceki yıla oranla kâr marjıdır. 1980'de bu kâr 430 bin manat, 1982'de 598 bin manat ve 1984'de 770 bin manata çıkar (Elçin 1996:106). Fakat mezar kazdırmak, ruhsat vermek, mezar taşı levhası, tabutun yapımı, tabutun defin işlemi, araba ücreti ve orkestra Gafarzade için yıllık parasal hedefi aşmak için yeterli değildir. Bundan dolayı Tilki Geldi mezarlığı orta ölçekli bir atölyeye çevrilir (Elçin 1996:106).

"Tilki Geldi kabristanlığına her gün ortalama 8 ile 15 arası ölü defnediliyordu ve hükümetin koyduğu ucuz fiyatlarla bu büyük planı gerçekleştirmek mümkün değildi. Abdül Gafarzade planı gerçekleştirmek için ince demirden çelenkler yapan küçük bir atölye açmıştı ve bu boyalı demir çelenkleri mecburi olarak ölü sahiplerine satıyordu (...) yağışın, rüzgarın altında kalanları her bir kere daha boyuyorlardı ve yeni çelenkler yeni gibi millete satıyorlardı (...) Şimdi atölye çelenk yerine bavul, diş fırçası, sabun kabı, ayakkabı giymek için çekecek, kapı kolu, askı, palto düğmesi üretiliyordu. Tek kelimeyle Abdül Gafarzade modern makineler ve Baltık ülkelerinden getirttiği

Turkish Studies

teknikle atölyeyi adam akıllı fabrikaya çevirmişti (...) Lakin planı doldurmak için bunlar da az geliyordu ve Abdül Gafarzade defn merasimleriyle ilgili rakamları şişirmeye mecbur kalıyordu (...) Kendi kafasından ölü adları, ölü adresleri yazdırıyordu ve cebinden devletin kasasına para veriyordu. Yıllık planı böylece dört beş bin manat fazlasıyla yerine getiriyordu, her yıl geçici Kırmızı Bayrak, türlü türlü Fahri Fermanlar alıyordu.” (Elçin 1996:106-107).

Gafarzade, komüniter üretimin merkezinde, sistemin tahakküm edici etkisinde şekillenmiş bir karakterdir. Üretim bütün şahsi değerlerin üzerindedir ve Gafarzade üretim-değer ilişkisini ahlaksız bir ekonomik boyutta algılar. Bu bakımdan komünizmin temel görüngü alanında sloganlaştırılan hak-adalet-eşitlik gibi sosyal argümanların üretim anarşizmiyle tahrip edildiği Tilki Geldi kabristanında toplumun üst katmanında bulunan ve rüşvet verebilen kişilerin yakınlarına yer vardır. Dolayısıyla kabristan; kapitalizm ve komünizmin kol kola yürüdüğü ya da ironik bir şekilde beraber gömüldüğü bir alandır. Sovyet yurttaşlığı bakımından da komünist sisteme sağlanacak katkı, iyi yurttaş olma ve iktidarın gücünü hissetmek bakımından komsomolu, üretim anarşizmine sürükler. Bizatihi tabiat ve toplum sistem tarafından ağır bir sömürü altındadır. İdeolojisini yaydığı ve yaşattığı insanlar üzerinde sistem, kapitalizmi eleştirirken kendi köleleştirici düzenini ekonomik saplantılarla yüceltir. İnsanın doğasına aykırı böyle bir üretim faaliyeti, anarşist tutumuyla yıkıcılığını bütün değer sahasına yayar. Mesele sadece üretim de değildir. Tek tipleşen insan, ekonomik saplantıların güdümünde, ideolojik düşmanlığa başka türlü söylemek gerekirse açık toplum düşmanlığına bürünür. Çünkü sistemin maddi kaynakları tahsis etme noktasındaki çabaları, büyük bir istismar doğurur. Birey, ontolojik güvenlik referanslarını yitirdiğinden kendi yalıtılmış, huzursuz ve güvensiz bir biçimde duyumsar ve ideolojiler için istismara açık bir alan oluşturur (Korkmaz 2008:39). Hâlbuki söz konusu ontolojik güvenlik referansları tarihe dayanlı kültürel, ahlaki ve rasyonel bağlantılarken; Gafarzade bağlamında üretim ontolojisinin kural tanımayan barbarlıkla karakterize edilmesi, aynı zamanda insani köklerden koparılmışlığın ideolojik sonucudur. Bu da sistemin totaliterleştiğini ve de parasal büyümenin karşısında insani yitimlerin önüne geçemediğini gösterir.

Sonuç

Elçin’in *Ölüm Hükmü* romanı, komünist devlet ideolojisi merkezinde sistem tarafından köleleştirilmiş Abdül Gafarzade karakteri açısından dikkate değer bir yozlaşma örneğidir. Gafarzade kamusal alanda tanımlanmış yurttaşlık bilgisinin yasal sorumluluğu için iktidar tarafından nesneleştirilmiş ve üretime dönük faaliyet alanında, ekonomik araç özelliği gösteren özne olarak tasarlanmıştır. Ontolojik açıdan tutarlılık ve sisteme fayda prensibinin etkisinde Gafarzade, yozlaşmanın komünist sistem bakımından toplumsal çekirdek modelini oluşturur. Gösterdiği özellikler, ön-bilincin dünyayı algılama çerçevesini yani tek tipleşmiş insanı vurgular. Fakat sistem adına yapılanlar, karakterin dahi farkına varamadığı ahlaki çöküntü ve yozlaşmayla sonuçlanır. Ekonomik saplantı, parasal varlığı tesis etmede sağladığı başarıyla, insani ilerlemeye bir katkı sağlayamaz.

Bu bağlamda sistemin siyasal etkinliği düzeltici teklifleri, insan doğasına mahsus yıkma istenciyle başlangıç ruhunu çeldirdiği an, tarihe yön verici iyileştirme saplantısı, politik olarak karmaşanın ilk adımlarıdır. Siyasetteki radikal algı, madde-din ya da sekülerizmden etkilenme biçimine göre şekillenirken toplumun tarihsel ilerleme yönü, problemlere yaklaşımda bazen aşırı bilim-perest benzen de, aşırı bilim-dışı olabilir. O halde insanın doğasında var olan yıkıcılığın politik alanda bir sistemle kontrol altına alınması mümkün müdür? Başka bir deyişle tarihe yön verici siyasal düzenlemelerde kullanılan epistemoloji, zamana karşı sistemi yozlaşmaktan kurtarabilir mi? Dolayısıyla Gafarzade karakteri, taşıdığı sistem başarısızlığıyla değer inşa edemeyişinde veya toplum adına her bireyi kapsayıcı olma iddiasında, İlahi Varlığın/Tanrı’nın yerine kendini koymakta başarısız olan insanın dramıdır.

KAYNAKÇA

- Atay, Dinçer (2015), “Elçin’in Ölüm Hükümü Romanında Kimlik Odaklı Varoluşsal Ölüm: Abdül Gaffarzade”, *Azerbaycanşinashık Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Kars.
- Baldini, Enzo (2014) Machiavelli, ‘Makyavelizm ve Siyasi Modernite Sorunu’, *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite* (Ed. Cemal Bâli Akal), Ankara: Dost Kitabevi.
- Bıçak, Ayhan (2015) Felsefenin Kuruluşu, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çelik, Nur Betül (2010), *Marx’ın Ontolojisi ve Siyasal Özne Sorunu*, Doğu-Batı, S:55.
- Ebenstein, William (1996), **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, (Çev. İsmet Özel) İstanbul: Şule Yayınları.
- Elçin, (1996), **Ölüm Hükümü**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Heywood, Andrew (2011) Siyaset Temel Kavramları,(Çev. Hayrettin Özler) Ankara: Liberate Yayınları 2011.
- İyiekici, Burak (Haz. İnce, Hâilil Onur 2010), **Marksist Devlet Kuramına Doğru: Bob Jessop Üzerine Bir Değerlendirme**, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2004) Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2008), **Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri**, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Marx Karl - Engels Fridrich (2011) Komünist Manifesto, (Çev. Celâl ÜSTER, Nur DERİŞ) İstanbul: Can Yayınları, 8. Basım.
- Popper, Karl (1989), **Açık toplum ve Düşmanları I,II**, (Çev. Mete Tunçay) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Wetter, Gusstav A. (1976) **Bugünkü Sovyet İdeolojisi I**, (Çev. Cemil Ziya Şanbey) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.